

Studentonderzoek met mensen binnen de Geesteswetenschappen: aandachtspunten op het gebied van ethiek, privacy en datamanagement

juni 2022

Deze checklist is bedoeld voor studenten die een bachelor-, master- of research masteropleiding volgen binnen de faculteit Geesteswetenschappen en die in het kader van hun opleiding **onderzoek doen met mensen**.

We bedoelen hiermee onderzoek waarbij je mensen taken laat uitvoeren (interventieonderzoek of taakonderzoek), interviewt, vragenlijsten voorlegt of observeert (observatieonderzoek). Dat heet ook wel **mensgebonden onderzoek**.

Dit document geeft je een **overzicht van aandachtspunten** op het gebied van ethiek, privacy en datamanagement.

Dit document is opgesteld voor elke opleiding binnen Geesteswetenschappen. Lees alle punten door om te kijken of **welke van toepassing zijn** op jouw onderzoek (en vink die aan). Bespreek deze punten in ieder geval met je begeleidend docent vóórdát je deelnemers of bijvoorbeeld scholen aanschrijft of benadert.

Inhoud

Ethiek	2
Deelnemers.....	3
Geinformeerde toestemming en privacy.....	4
Datamanagement	5
Richtlijnen	6
Gedragscodes	6

Ethiek

- 1. Bespreek met je docent de ethische richtlijnen die gelden binnen het vakgebied waarin je je onderzoek gaat doen.
- 2. Kunnen je deelnemers volkomen vrijwillig meedoen?

Het is van het grootste belang dat je deelnemers volledig vrij zijn om te bepalen of zij met je onderzoek mee willen doen. Dit is niet alleen een *ethische* voorwaarde, maar wordt ook vereist door de AVG, de Algemene Verordening Gegevensbescherming, zie **Geïnformeerde toestemming en privacy**, maar zie ook andere relevante punten onder **Ethiek** en onder **Deelnemers**. Is het mogelijk dat deelnemers zich op enige manier gemanipuleerd, gedwongen of beïnvloed kunnen voelen om deel te nemen aan het onderzoek?

- 3. Worden je deelnemers adequaat geïnformeerd over je onderzoek?

Geef heldere informatie (liefst schriftelijk) en geef de mogelijkheid om vragen te stellen. Dit moet gebeuren voorafgaand aan het onderzoek, voordat zij toestemming geven om deel te nemen, en om hun gegevens te verzamelen.

- 4. Wat zijn de risico's voor de deelnemers?

Risico's betreffen de kansen op fysieke, mentale of emotionele schade voor de deelnemers. Zijn deze risico's naar jouw oordeel acceptabel en proportioneel? Bespreek met je docent hoe de risico's tot een minimum te beperken zijn en bespreek ook hoe er met eventuele nadelige gevolgen of toevalsbevindingen (gegevens waar je niet naar op zoek was, maar die wel belangrijk zijn voor jou en/of voor je deelnemers) zal worden omgegaan.

- 5. Wat is de belasting voor de deelnemers?

Is de belasting (bijv. tijd, inspanning) naar jouw oordeel acceptabel en proportioneel? Bespreek met je docent hoe het welzijn van de deelnemers zal worden gewaarborgd.

- 6. Is er bij de opzet van het onderzoek sprake van misleiding van de deelnemers?

Bij sommige onderzoeken is het niet mogelijk om de deelnemers vooraf te informeren over het doel van het onderzoek, omdat die informatie het gedrag van de deelnemers ongewenst zal beïnvloeden. Het kan in dergelijke gevallen nodig zijn om de deelnemers te misleiden over het doel van het onderzoek. Als dat het geval is, bespreek dit dan met je docent, ga na welke gevolgen of schade die misleiding teweeg kan brengen, en overweeg of misleiding noodzakelijk is. De deelnemers moeten na afloop ingelicht worden over de werkelijke aard van het onderzoek (debriefing) en zij moeten geïnformeerd worden dat zij alsnog hun toestemming kunnen intrekken.

- 7. Is er sprake van een belangenconflict?

Het kan gaan om een reëel, potentieel of vermeend belangenconflict aan de kant van de student, de onderzoeker, het onderzoeksinstituut of de subsidiegever.

- 8. Gebruik je de juiste onderzoeksmethode?

Het is belangrijk dat je de onderzoeksmethoden uit het vakgebied waarin je werkt goed hanteert. Als je gaat interviewen, maak je gebruik van handboeken 'hoe interview ik' en doe je dat niet uit de losse pols; als je taken oplegt, doe je dat volgens de normen die er binnen jouw vakgebied gelden.

9. Worden deelnemers geïnformeerd over de resultaten van je onderzoek?

Bedenk of deelnemers informatie moeten krijgen over de resultaten van het onderzoek. Binnen sommige vakgebieden is dit een vereiste: bespreek dit met je docent. Voor het onderhouden van een vertrouwensband met bijvoorbeeld scholen, poortwachters of gemeenschappen kan het belangrijk zijn je resultaten te delen. Beslis hier van tevoren over en houd je aan je afspraken.

10. Richt het onderzoek zich op gevoelige onderwerpen?

Kunnen deelnemers deze als confronterend of verontrustend ervaren, of zijn het onderwerpen waarbij culturele verschillen het verzamelen van gegevens kunnen bemoeilijken? Zo ja, bespreek dan met je docent de ethische implicaties hiervan, de mogelijke schade en belasting voor deelnemers en de manier waarop dit van invloed kan zijn op het verzamelen van gegevens. Welke maatregelen zullen worden genomen om negatieve effecten te beperken?

11. Loop je als student zelf enig risico in of met of door dit onderzoek?

Is het onderzoek mogelijk schadelijk voor jou als student? Zulke schade is bijvoorbeeld denkbaar bij onderzoek naar maatschappelijk extreme groepen of naar afwijkend gedrag.

NB. Het is belangrijk dat je niet alleen vooraf, maar gedurende het hele onderzoek na blijft denken over de ethiek van het onderzoek.

Deelnemers

12. Hoeveel deelnemers denk je dat er nodig zijn voor dit onderzoek?

De ethische stelregel is 'zo weinig mogelijk als nodig en methodisch verantwoord is': belast zo min mogelijk mensen met je onderzoek. Hiermee wordt tevens 'onderzoeksmoeheid' van bepaalde organisaties en/of groepen beperkt. Is het realistisch om dit aantal te werven voor het onderzoek binnen de gegeven tijd?

13. Is er sprake van een persoonlijke (hiërarchische) relatie met je deelnemers?

Het gaat hier om de relatie tussen jou en de deelnemers, waardoor volledig vrijwillige toestemming niet gegeven kan worden (zoals bijv. docent-leerling). In dat geval zijn er ethische en methodologische bezwaren, en bovendien is de toestemming dan op basis van de AVG niet rechtsgeldig. Zie de Richtlijnen voor geïnformeerde toestemming, p. 7 en 8, bespreek de situatie en de gevolgen met je docent, en neem voor advies contact op met privacy.gw@uu.nl.

14. Is er sprake van manipulatie?

Kunnen deelnemers zich op enige manier gemanipuleerd, gedwongen of beïnvloed voelen om deel te nemen aan het onderzoek?

15. Is er sprake van een bepaalde compensatie voor je deelnemers?

Worden je deelnemers op enigerlei wijze gecompenseerd (bijv. financieel, in studiepunten) voor hun deelname aan het onderzoek? Zo ja, is dit proportioneel en niet dusdanig veel dat er geen sprake meer is van volledig vrijwillige deelname? De beloning moet deelnemers niet verleiden om dingen te doen die ze anders niet zouden (willen) doen.

16. Wordt het onderzoek in Nederland uitgevoerd?

Zo niet, bespreek dan met je docent of ethische toetsing door een andere instantie nodig is in het land waar het onderzoek wordt uitgevoerd. Het is in ieder geval van belang dat in alle (ethische, maar ook privacy) afwegingen de culturele en politieke context meegenomen wordt.

17. Zijn er verschillen in taal of in de culturele achtergrond tussen jou en je deelnemers?

Bestaan deze verschillen tussen jou en de deelnemers? Zo ja, bespreek met je docent hoe daarmee zal worden omgegaan en hoe dit de gegevensverzameling kan beïnvloeden.

18. Behoren deelnemers tot een potentieel kwetsbare en/of kansarme groep?

Zijn er voor het onderzoek deelnemers nodig die behoren tot een potentieel kwetsbare en/of kansarme groep? Denk bijvoorbeeld aan kinderen, wilsonbekwamen, vluchtelingen. Zo ja, bespreek dan met je docent hoe de risico's voor deze deelnemers kunnen en zullen worden beperkt.

19. Welke rol spelen zgn. poortwachters?

In etnografisch onderzoek heb je soms de hulp nodig van zgn. poortwachters nodig om toegang te krijgen tot je deelnemers. Kan dit bij jouw onderzoek een rol spelen? Zo ja, is voor het onderzoek toestemming nodig van deze? Bespreek dan met je docent de implicaties van het vragen van toestemming.

Geïnfomeerde toestemming en privacy

Je moet op de hoogte te zijn van de betekenis van de AVG en je moet bedenken hoe en of die wet het onderzoek beïnvloedt. Vooral de termen 'anonymiseren' en 'persoonsgegevens' hebben in de AVG een specifieke betekenis, en het is dus van belang dat de strekking van deze termen bekend is (voor meer informatie, zie de documenten over ['Privacy en AVG'](#)).

20. Bespreek met je docent wat persoonsgegevens zijn volgens de AVG.

Persoonsgegevens zijn al die gegevens zijn die je kunt herleiden naar een deelnemer, dus óók ja/nee antwoorden! Zolang gegevens herleidbaar zijn tot een deelnemer vallen deze onder de AVG. Uitleg hierover wordt gegeven in het document [Ethiek en AVG](#), 'Wat zijn persoonsgegevens?' en tijdens de workshop ['Handling personal data in research'](#). Deze workshop is óók toegankelijk voor studenten.

21. Weet je wat de AVG grondslag 'toestemming' inhoudt?

Meestal worden gegevens van deelnemers verzameld op grond van de geïnfomeerde toestemming door deelnemers. Weet je wat geïnfomeerde toestemming in het kader van de AVG inhoudt? Zie de [Richtlijnen voor geïnfomeerde toestemming](#) en het [actieoverzicht voor geïnfomeerde toestemming](#).

22. Hoe wordt geïnfomeerde toestemming verkregen?

Laat je deelnemers een verklaring ondertekenen waarin zij toestemming geven voor het onderzoek (zie de [voorbeelddocumenten](#) en de [Richtlijnen voor geïnfomeerde toestemming](#).)

Wat als een getekende toestemmingsverklaring door de aard van het onderzoek niet mogelijk is, maar een mondelinge toestemmingverklaring wel? Volg de gedragscode van jouw vakgebied en overleg eerst met je docent/begeleider. Heb je hierna toch nog vragen: raadpleeg dan de privacy officer van de faculteit (privacy.gw@uu.nl).

23. Kan er wettelijk geïnformeerde toestemming worden gegeven?

Kunnen alle deelnemers aan het onderzoek wettelijk geïnformeerde toestemming geven? Denk aan bijv. kinderen jonger dan 16 jaar. Bespreek in dat geval met je docent de noodzaak om zowel geïnformeerde toestemming van de ouders/wettelijke voogden te krijgen als, voor kinderen van 12 t/m 15 jaar, van henzelf.

24. Kan de deelnemers om toestemming worden gevraagd?

Soms is het niet mogelijk om de deelnemers om toestemming te vragen, bijvoorbeeld bij web scraping. In dat geval moet je wel proberen om de “deelnemers” zo goed mogelijk te informeren. Zie daarvoor [Tactvol contactloos onderzoek](#) en bespreek dit met je docent.

25. Welke informatie is essentieel voor de deelnemers?

Bedenk, en bespreek met je docent, welke informatie essentieel is om op te nemen in de documenten voor geïnformeerde toestemming (zie de [voorbeelddocumenten](#)).

26. Is er sprake van anonieme of geanonimiseerde gegevens?

De termen ‘anoniem’ en ‘geanonimiseerd’ hebben een specifieke betekenis in de AVG: er mag geen enkele manier zijn om te herleiden van wie de gegevens afkomstig zijn. Niet door een sleutelbestand, niet door het koppelen van timestamps, niet door IP-adressen, enzovoort. Deze termen moeten in de informatie aan deelnemers ook op die manier gebruikt en uitgelegd worden, zie p. 3 en 4 van de [Richtlijnen voor geïnformeerde toestemming](#).

27. Worden er bijzondere persoonsgegevens verzameld?

Zie p. 2 van het document [Ethiek en AVG](#) voor de definitie van bijzondere persoonsgegevens en voorbeelden hiervan. Weeg samen met je docent af of het voor jouw onderzoek noodzakelijk is om deze gegevens te verzamelen. Als dat zo is, hoe worden de gegevens gebruikt en bewaard? Hoe wordt vertrouwelijke behandeling van deze gegevens gegarandeerd?

28. Worden er foto's of audio- of video-opnames gemaakt?

Worden er methoden gebruikt waardoor visuele of auditieve identificatie van de deelnemers mogelijk is (bijv. foto's of audio- of video-opnames)? Is dit noodzakelijk (denk aan data-minimalisatie, zie punt 31)? Zo ja, bedenk of deze gegevens uitgeschreven kunnen worden en of de opnames na transcriptie kunnen worden verwijderd. Bespreek ook met je docent hoe deze gegevens moeten worden opgeslagen om vertrouwelijkheid te garanderen.

29. Wat is de moedertaal van de deelnemers aan het onderzoek?

Ga na of de documenten voor geïnformeerde toestemming in een andere taal dan het Nederlands verstrekt moeten worden: deelnemers moeten begrijpen waarvoor zij toestemming geven.

30. Is er een klachtenprocedure voor de deelnemers?

Welke procedure is er om klachten over het onderzoek of over privacy en vertrouwelijkheid aan te pakken? Bespreek met je docent het opstellen van een plan/procedure, zie ook de [voorbeelddocumenten](#).

Datamanagement

Informatie over datamanagement kun je vinden op de [website](#) van Research Data Management Support. Hun workshops zijn ook toegankelijk voor studenten. Een relevante workshop is bijvoorbeeld *Quick start to Research Data Management*.

31. Welke gegevens ga je verzamelen?

Is het nodig voor het onderzoek dat al deze gegevens verzameld worden? Denk aan data-minimalisatie ('need to have' versus 'nice to have'); verzamel alleen die gegevens die strikt noodzakelijk zijn voor je onderzoek. Voor persoonsgegevens is data-minimalisatie ook vereist vanuit de AVG.

32. Wat ga je met de gegevens doen?

Welke verwerking wordt uitgevoerd? Wat wordt er uitgeschreven (opnames), geaggregeerd, vernietigd, geanonimiseerd, bewaard, opgeslagen, en hoe en door wie wordt dat gedaan? Zie p. 5 van de [Richtlijnen voor geïnformeerde toestemming](#).

33. Doe je je onderzoek buiten de UU?

Loop je bijvoorbeeld stage buiten de UU? Ga dan met je docent na wie er verantwoordelijk is voor de gegevens en voor de verwerking van die gegevens? Zie p. 11 van de [Richtlijnen voor geïnformeerde toestemming](#). Je docent moet in dit soort gevallen altijd eerst contact opnemen met privacy.gw@uu.nl.

34. Waar worden de gegevens opgeslagen?

En hoe kan dat veilig gedaan worden? Denk bijvoorbeeld aan het opnemen van interviews met je mobiele telefoon. Zulke opnames moeten z.s.m. overgezet worden naar een beveiligde server van de UU (bijv. Yoda, Onedrive of O: schijf met 2FA), en moeten z.s.m. verwijderd worden van je telefoon. Denk bijvoorbeeld ook aan papieren documenten zoals toestemmingsverklaringen. Hoe ga je daarmee om?

35. Kunnen de verzamelde gegevens gedeeld worden?

Bespreek met je docent of deze gegevens gedeeld moeten worden met anderen, dus buiten jou en je docent. Als gegevens gedeeld worden, met wie gebeurt dit, onder welke voorwaarden, en hoe?

36. Hoe worden je deelnemers geïnformeerd over je datamanagement?

Maak aan de deelnemers duidelijk wat je met hun gegevens gaat doen (hoe lang ga je ze bewaren, zijn ze gecodeerd of geanonimiseerd als je er een onderzoeksverslag van maakt, etc.).

Richtlijnen

Hieronder staan links naar de meest relevante wet- en regelgeving.

- Europese Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) (2018)
autoriteitpersoonsgegevens.nl/nl/onderwerpen/avg-europese-privacywetgeving
- Wet Medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen (WMO)
wetten.overheid.nl/BWBR0009408/2022-01-31

Gedragcodes

- Nederlandse Gedragcode wetenschappelijke integriteit (2018)
www.universiteitenvanederland.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragcode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf
- Universiteiten van Nederland: Gedragcode gebruik persoonsgegevens:
www.universiteitenvanederland.nl/code-pers-gegevens.html